

ÚJ HÁBORÚK, RÉGI ELMÉLETEK

FORGÁCS BALÁZS

A 21. század legelején Herfried Münkler korunk háborúi kapcsán azt hangsúlyozta, hogy ezek a fegyveres konfliktusok jellemzőiket tekintve szinte *mindenben eltérnek* a 20. század összecsapásaitól.¹ Tapasztalatai szerint a háború világát érintő változások olyan mértékűek és mélységűek, hogy azokat elméleti kategóriákba sorolni lehetetlen, ezért a német politológus – a 2002-ben németül megjelent könyvének címéül (is) választott kifejezéssel – új háborúknak nevezte ezeket az erőszakos eseményeket. Az új háborúk legfontosabb jellemzőiként a nemállami szereplők részvételét, az ebből fakadó aszimmetriát, valamint az erőszak autonomizációját jelölte meg. Úgy vélte, hogy a nemállami szereplők részvétele, azaz a fegyveres erő privatizációja az alkalmazott egyéni fegyverek olcsósága, elérhetősége és könnyű kezelhetősége miatt vált lehetségessé. Arra a következtetésre jutott, hogy ez az olcsóság egyre növeli a fegyveres konfliktusokban egymással harcolók közötti aszimmetriát, így nem alakulnak ki frontok, sem valódi összecsapások, sem döntő csaták, a háborús erőszak pedig főleg a civileket sújtja. Mindezek miatt a korábban a fegyveres erők kezében lévő erőszakos eszközök autonomizálódtak, azaz olyanok kezébe kerültek, akik felett már nincs állami politikai kontroll. A háborút korábban jól jellemző kontúrok (kezdeté és vége, azaz hadüzenet és békeszerződés, nemzetközi jog és hadijog által szabályozott fegyverek és eljárások, egyenruhát viselő harcosok) Münkler szerint a hadviselés állami monopóliumával együtt tűntek el.² Manapság is ilyen új háborúk világában élünk, melyben a háborúba részt vevő államok száma csökken, ezzel szemben a különböző fegyveres csoportoké nő, és ez a növekvő tendencia a konfliktusok számára is igaz.

NAPJAINK ÚJ HÁBORÚI

A Stockholmi Nemzetközi Békekutató Intézet (Stockholm International Peace Research Institute, SIPRI) 1969-ben készítette el az első évkönyvét, amelyet azóta 50 kiadás követett. Az évenként frissített kiadványok jellemzően az előző év biztonságpolitikai eseményeit tekintik át, ám azok tágabb kontextusba helyezését is megtaláljuk bennük. A 2017-es évkönyv adatai szerint 2007 és 2016 között évente átlagosan 39 fegyveres konfliktus zajlott a Földön, 2014-ben azonban már 42-t, 2015-ben 52-t, míg 2016-ban 49-et azonosítottak a kutatók, mely számok a megelőző 2007 és 2013 közötti időszakhoz képest jóval magasabbak.³ A 2014–16 közötti évekkal csak az 1990–92-es periódus vethető össze, ezt a kétszer három évet tekinthetjük a hidegháború utáni legbékétlenebb időszakoknak.

1 Herfried MÜNKLER: *The New Wars*. Polity Press, Cambridge, 2005. 24–25.

2 *Uo.* 3–4.

3 2007-ben 35, 2008-ban 38, 2009-ben 37, 2010-ben 31, 2011-ben 38, 2012-ben 33 és 2013-ban 36 fegyveres konfliktus számoltak össze. *Uo.* 44.

Az azóta eltelt években a SIPRI évkönyvei a fegyveres összetűzések által érintett országok számát összegzik: 2018-ban 22,⁴ 2019-ben 27,⁵ míg a 2020-as évkönyvében szereplő adatok szerint a világ 32 országában zajlottak fegyveres konfliktusok. 2019-et tekintve ezek túlnyomó többsége az érintett államokon *belüli* volt, csupán egy volt államok közötti, valamint kettő zajlott egy állam és egy államiságért küzdő fegyveres csoport között (Törökország és a kurdok, valamint Izrael és a palesztin fegyveresek részvételével).⁶

A 2020-as évkönyv visszatekintve kiemelte, hogy a hidegháború utáni fegyveres konfliktusok nem csak államok közötti összecsapások, azokban milíciák és felfegyverzett civilek is részt vesznek. A földrajzi közegük alapján tekintve zömük városokban zajlik, mely nagyban növeli a civil áldozatok számát.⁷ Az elemzés az ACLED⁸ adataira hivatkozva kiemelte, hogy bár folyamatosan nő a harcokban részt vevő nemállami fegyveres csoportok száma (durván a szereplők 60 százaléka),⁹ az állami erők tekinthetők a fegyveres konfliktusok legerősebb és a legerőszakosabb szereplőinek.¹⁰

A nemállami szereplők (felkelőcsoportok, katonai magánvállalatok) számának dinamikus növekedése a fegyveres konfliktusokban a hidegháború végének egyik kísérőjelenségeként fogható fel. A tünet jellemzően a tömeghadseregek felszámolásának egyik legsúlyosabb következménye lett, mégpedig azokban az

» folyamatosan nő
a nemállami fegyveres
csoportok száma

államokban, ahol eleve belső nemzetiségi, vallási vagy politikai problémák akadtak. Az ellentétek által generált feszültségek összecsapásokba torkolltak, azok pedig szétszakították az egyébként is gyenge hatalommal rendelkező államot. Mivel az erőtlen központi hatalom képtelen volt problémamentesen leszerelni feleslegessé váló fegyveres erejét, a felhalmozott fegyverek és hadianyag-készletek az egymással küzdő csoportok kezébe

kerültek, melyekhez a korábban katonai kiképzésben részesített, motivált harcosok csatlakoztak. A felbomló vagy polgárháborútól sújtott államokban az egymással szembe kerülő felek a korábbi sorkötelezettségüknek eleget tett, kiképzett tartalékosok között toborozva könnyen találtak maguknak kiképzett és tapasztalt harcosokat, akik jól ismerték a reguláris hadsereg szokásait és eljárásait. Az így szétzilált államon belül a különféle felkelőcsoportok küzdelmei elhúzódóvá váltak a korábbi hatalom megmaradt fegyveresei, a szemben álló hasonló szervezetek, vagy akár a nemzetközi békétámogató műveletekben szolgáló reguláris katonák ellen.

A fejlett világban is megfigyelhető volt hasonló jelenség: 1991 után az államok számára feleslegesen nagy terhet jelentő tömeghadseregek gyakran drasztikus létszámleépítést szenvedtek el, és az emiatt állástalanná váló katonák egy része nem polgári foglalkozások felé, hanem a civil biztonsági szféra irányába fordult. A katonai magánvállalatok (*private military companies*, PMCs) számának növekedését az is segítette, hogy az ezredforduló katonai konfliktusaiban részt vevő reguláris hadseregek tevékenységét az azokat irányító államok a katonai magáncégek alkalmazásával, bizonyos tevékenységek kiszervezésével egészítették ki.

ASZIMMETRIÁBÓL FAKADÓ IRREGULARITÁS

A fentiekből véleményünk szerint levezethető, hogy napjaink fegyveres konfliktusainak egyik legfontosabb jellemzője az egymással szemben állók között meglévő *aszimmetria*, ebből fakadóan pedig az, hogy a gyengébb felek

4 Ian DAVIS: *Overview = SIPRI Yearbook 2018. Armaments, Disarmament and International Security*. Oxford U. P., Oxford, 2018. 27.

5 Ian DAVIS: *Tracking armed conflicts and peace processes in 2018 = SIPRI Yearbook 2019. Armaments, Disarmament and International Security*. Oxford U. P., Oxford, 2020. 33.

6 <<https://sipri.org/yearbook/2020/02>>

7 DAVIS: *Tracking... I.m.* 33.

8 Roudabeh KISHI – Mel PAVLIK – Sam JONES: *Year in Review. The Armed Conflict Location & Event Data Project*. ACLED, h.n., 2020. 31–34.

9 Uo. 31.

10 DAVIS: *Tracking... I.m.* 33.

Elhívás – Konföderációs gerillatoborzás az amerikai Észak–Dél háborúja idején (*Sketches from the Civil War in North America*. Baltimore, 1863)

irreguláris módon vívják harcukat ellenségeikkel, azaz kísérik meg rákényszeríteni akarataikat a velük szemben állókra.

Az aszimmetria jelensége egyidős a hadviseléssel. Az egymással harcolók közötti, a sakktáblán álló bábuk felállításához hasonlító tükörképszerű azonosság a háborúk világában nem jelentkezik, hiszen az egyik fél mindig erősebb, nagyobb létszámú, jobb és modernebb eszközökkel felszerelt fegyveres erővel bír a másikkal szemben. A különbözőség napjainkban inkább a szemben állók nemzetközi jogi státusában, erőforrásaiban, képességeiben és lehetőségeiben rejlik.¹¹

A fegyveres küzdelemben az irregularitás a reguláris hadseregek jellemzőitől, az azok szabályzataiból fakadó harceljárásoktól, valamint gyakran az alkalmazott eszközparktól való szándékos eltérésként értelmezendő. A gyengébb harcolót a fentebb említett aszimmetria szinte kényszeríti, hogy az erősebbel szemben meg se kíséreljen ugyanazon módon, ugyanazon eszközökkel harcolni, így a kényszer valójában tudatos választásként jelentkezik ezekben a harcokban.

Az irregularitás azonban nem jelent szabálytalanságot: ennek a hadviselési módnak is azonosíthatóak a szabályai, bár azokat nem katonai doktrínákban vagy szabályzatokban rögzítették, hanem különféle katonai teoretikusok

11 *Hadtudományi Lexikon. Új kötet.* főszerk. KRAJNC Zoltán, Dialóg Campus, Bp. 2019. 52.; Kiss Álmós Péter: *Nagyhatalmak és kis háborúk.* Larisa Deriglazova *Great Powers, Small Wars. Asymmetric Conflict since 1945* című könyvéről. *Honvédségi Szemle*, 2015/2. 157–159.; vö. Larisa DERIGLAZOVA: *Great Powers, Small Wars. Asymmetric Conflict since 1945.* Woodrow Wilson Center Press–Johns Hopkins U. P., Washington DC–Baltimore, 2014.

műveiből olvashatók ki. A harcok során az egymással szemben állók minden rendelkezésre álló, katonai és nemkatonai eszközzel igyekeznek akarataikat rákényszeríteni az ellenségeikre, így törekedve megvalósítani az általuk kitűzött politikai célt. A Carl von Clausewitz által a háború kettős jellegeként leírt, az ellenség megsemmisítését vagy kifárasztását célzó törekvés¹² az aszimmetrikus és irreguláris harcok során is érvényesül: az előbbi a harcászat, azaz a végrehajtás, míg az utóbbi a háborút végső soron eldöntő hadászat, vagyis a legfelsőbb irányítás és vezetés szintjén jelenik meg.

KORTALAN GERILLAELMÉLETEK

Amint azt korábban rögzítettük, az aszimmetrikus és irreguláris hadviselés napjainkban is komoly kihívásként jelentkezik a reguláris fegyveres erők számára.¹³ Manapság is igazak Walter Laqueur 2004-ben leírt gondolatai, miszerint az ilyen küzdelmek kiváltó okai továbbra is fennállnak, ennek a típusú hadviselésnek tehát van realitása, így jövője is.¹⁴ Az államok hadseregeinek hatékony fellépése ezek ellen a hadviselők ellen nemcsak az alkalmazott haditechnikán, hanem a személyi állomány felkészültségén és a választott eljárásokon is múlik. Ez utóbbi alapja, hogy alapos ismeretekkel rendelkezzen az ellenség politikai és katonai céljairól, harcmódoráról és hadviseléséről. Korunk hadtudományának egyik kiemelt kutatási területe az aszimmetrikus hadviselés,¹⁵ hiszen „aki ismeri az ellenséget és ismeri önmagát, száz csatában sem kerül veszélybe”.¹⁶

Az aszimmetrikus és irreguláris hadviselés megismerésében a kulcsot a gerillaelméletek jelentik, melyeket a folyamatos adaptáció és innováció jellemez. Adaptáció, azaz a korábbi elméletek és tapasztalatok beépülése ezekbe a teóriákba, és innováció, vagyis a régi gondolatok megújítása és továbbfejlesztése a különböző földrajzi, társadalmi és politikai környezetből fakadó folyamatos fejlődés által.

Az alapokat a 19. század elején, a forradalmi és napóleoni háborúk idején fektették le a téma – ekkor még kizárólagosan katonai hivatást folytató – szakírói.¹⁷ Közülük Davidov, Jomini és Clausewitz írásai emelhetők ki – mindhármán egy külső ellenség ellen bevetett defenzív jellegű eszközként tekintettek a felkelőkre. Davidov – tevékeny részt vállalva a Napóleon csapatai ellen vívott partizánháborúban – felismerte, hogy a modern hadseregek hatékony logisztikai ellátás nélkül gyorsan működésképtelenné válnak, ezért a franciákkal szemben vívott irreguláris harc egyik legfontosabb elemeként a megszállók ellátórendszere elleni harcot említette.¹⁸ Jomini a nemzeti háborúk témáját tárgyalva a földrajzi közeg fontosságát hangsúlyozta: rámutatott, hogy a tenger mellett élő népek harcát egy külső szereplő hatékonyan tudja támogatni haditengerészete segítségével, valamint felhívta a figyelmet arra, hogy nem minden térség alkalmas az ilyen harcok hatékony megvívására.¹⁹ Clausewitz alapvetései (az elhúzódó népfelkelés egy nagy területű ország belsejében, átszegdelt terepen, a nép támogatásával kirombantva) pedig zsinórmértékül

a kulcsot a
gerillaelméletek
jelentik

12 Carl von CLAUSEWITZ: *A háborúról*. ford. Szabó Júlia, Zrínyi, Bp. 2013. 31.

13 FORGÁCS Balázs: *Gerillák, felkelők, partizánok. Az irreguláris hadviselés elméletének története – korunk kihívásai*. Zrínyi, Bp. 2020. 217.

14 Walter LAQUEUR: *Guerrilla Warfare. A Historical and Critical Study*. Transaction Publishers, New Brunswick, 2004. 408–409.

15 BODA József et al.: *A hadtudományi kutatási irányok, prioritások és témakörök. Államtudományi Műhelytanulmányok*, 2016/16. 8–9.

16 SUNZI: *A hadviselés törvényei = A kínai hadtudomány klasszikusai*. szerk. TOKAJI Zsolt – P. SZABÓ Sándor, Dialóg Campus, Bp. 2018. 37.

17 FORGÁCS: *I.m.* 74–106.

18 Denisz Vaszilevics DAVIDOV: *A partizánháborúról = A hadművészet középkori és újkori klasszikusai*. szerk. GOTTFREICH László et al., Zrínyi, Bp. 1974. 542–550.

19 Antoine Henri JOMINI: *A hadviselés alapelveiről (részletek) = Szemelvények a XIX. század burzsoá katonai teoretikusainak és szakíróinak műveiből. I.* ZMKA, Bp. 1973. 19–22.

Tűzön-vízen át – Dél-vietnami partizánlány (Viet Kong)
amerikai M16 gépkarabéllyal, Mekong-delta, 1972
(Minh Truong felvétele)

Carl von Clausewitz a népfelkelésről

A népfelkelés a 19. század jelensége a művelt Európában. Vannak hívei és ellenzői. Utóbbiak vagy politikai okokból ellenzik, mert forradalmi eszköznek, az anarchia törvényessé nyilvánított állapotának tartják, ami a társadalmi rendre nézve belülről éppoly veszélyes, mint az ellenségre kívülről, vagy pedig katonai okokból, mert azt hiszik, hogy az eredmény nem áll arányban az erőfeszítéssel. Az első pont egyáltalán nem érint bennünket, mert a népfelkelést csak harci eszközként, tehát az ellenségre vonatkoztatva vizsgáljuk. Az utóbbi viszont a következő megjegyzésre készítet bennünket: a népfelkelés általában azon áttörés következményének tekintendő, amelyet napjainkban a háborús elem önmaga régi, mesterséges korlátaival végzett el, tehát a háborúnak nevezett erjedési folyamat bővüléseként és megerősödéseként értendő. A rekvirálási rendszer, az ezen rendszer és az általános hadkötelezettség révén roppant tömeggé duzzadt hadseregek, valamint a honvédelmi alakulatok alkalmazása – ha az egykori, szűkén körülhatárolt katonai rendszerből indulunk ki – mind ugyanabban az irányban vannak, mint a népfelkelés életre hívása és a nép felfegyverzése. Ha ezen új segédeszközök közül az elsők az elvetett korlátok természetes és szükségszerű következményei, és ha olyannyira megnövelték annak az erejét, aki először alkalmazta őket, hogy a másik fél is kénytelen volt élni velük, akkor e két kijelentés a népfelkelésre is érvényes. Az esetek többségében az a nép, amelyik ésszerűen használja ezt az eszközt, viszonylagos fölénybe kerül azzal szemben, aki semmibe veszi.

Magától értetődik, hogy az ilyen megosztott ellenállás nem alkalmas időben és térben koncentrált hatású, nagy támadások végrehajtására. Az ellenállás hatása, éppúgy, mint a párologás fizikai folyamata a természetben, a felülettől függ. Minél nagyobb ez a felület, minél jobban érintkezik az ellenséges hadsereggel, vagyis minél inkább kiterjed, annál nagyobb a népi felkelés hatása. Csendben terjedő, parázsló tűz módjára emésztí az ellenséges hadsereg alapjait. Mivel sikerhez idő kell, a két elem egymásra hatása közben feszültség keletkezik, ami lassanként vagy feloldódik, ha a népfelkelést egyes helyeken elfojtják, másutt pedig lassan kioltódik, vagy pedig válsághoz vezet, ha ezen általános tűzvész lángjai összezsápnak az ellenséges hadsereg felett és arra kényszerítik, hogy még saját, végső pusztulása előtt kiürítse az országot. Az, hogy egy pusztán népfelkelés ilyen válságot idézzon elő vagy az elfoglalt terület olyan nagyságát feltételezi, amilyennel – Oroszországon kívül – egyetlen európai állam sem rendelkezik vagy a betörő ellenség és az ország területe közti olyan aránytalanságot, amilyen nincs a valóságban. Ha tehát nem akarunk ábrándokat kergetni, akkor a népfelkelést csak az állandó hadsereg háborújával összekapcsolva, e kettőt pedig egy átfogó, egységes terv alapján képzelhetjük el.

A lakóházak egymástól távol történő, ritkás építési stílusa, ami Németország több tartományára jellemző, rendkívüli módon elősegíti a népfelkelés hatását. Általuk az ország átszegedtebb, fedettebb lesz, az utak pedig, bár számuk megsokszorozódik, rosszabbak; a csapatok elszállásolása nagy nehézségekbe ütközik, főként pedig kicsiben megismétlődik az a sajátosság, ami a népfelkelésre nagyban jellemző, vagyis hogy az ellenállás elve mindenütt ott van, és még sincs sehol. Ha a lakosság falvakban él, a legnyugtalanabb helységeket csapatokkal szállják meg vagy büntetésképpen kirabolják, felégetik stb. Ezt azonban aligha lehet megtenni a vesztfáliai parasztság esetében.

A népfelkelőket és a fegyveres nép csoportjait nem lehet, illetve szabad az ellenséges főerő, de még jelentős hadtestek ellen sem alkalmazni; ők ne a magot örölkék, hanem csak a szélekre összpontosítsanak. A népnek azokban a hadszíntér mentén elhelyezkedő tartományokban kell

szolgáltak a témában később alkotók számára.²⁰ E két utóbbi szerzőnek köszönhetően a hadtudomány szerves részeként kezdtek az irreguláris harcok elméletére tekinteni annak későbbi művelői.²¹

A 19. század közepétől Blanqui, Marx és Engels, valamint Lenin hadtudományi munkásságának hatására a gerillaelméleteket a politikai baloldal használta fel az államhatalom megszerzéséért vívott küzdelmei során. Ezek a civil teoretikusok a modern nagyvárosokat tekintették a harc elsődleges színtereinek, ugyanis az itt élő nincstelen rétegek fogékonyak voltak az osztályharcon alapuló forradalomelméletre, amely mobilizálta őket a harcra.²² Blanqui gondolatát, a harcokat vezető kis létszámú, jól szervezett és fegyelmezett élcsapa-

20 CLAUSEWITZ: *I.m.* 522–527.

21 FORGÁCS: *I.m.* 105.; lásd még BÉKÉS Márton: *Gerillaháború. A fegyveres felkelés elmélete és gyakorlata.* Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásért Közalapítvány, Bp. 2017. 24–25.

22 FORGÁCS: *I.m.* 107–128.

felkelni, amelyeket nem ér el a támadó ereje, és azon kell igyekeznie, hogy egészen kivonja a támadó hatása alól ezeket a térségeket. Ezeknek az oldalt feltornyosuló viharfelhőknek, a támadó előrenyomulásához mérten, annak háta mögött kell haladniuk. Ott, ahol még egyáltalán nincs ellenség, van bátorság fegyverkezni ellene, és ez a példa lassanként lángra lobbantja a szomszédos lakosságot is. Így a lángok, mint a pusztán terjedő tűz, végül a támadó hadműveleti alapjának területét is eléri; megtámadják összekötő vonalait, felemésszik életerejét.

Úgy véljük, a népfelkelés – ez a köd- és felhőszerű képződmény – soha ne sűrűsödjön tömör testté, máskülönben az ellenség kellő erővel támadja meg ezt a csomópontot, elpusztítja és sok foglyot ejt. Ilyenkor a bátorság alábbhagy, mindenki azt hiszi, hogy a legfontosabb kérdés már eldőlt, a további fáradozás hiábavaló, és a nép kezéből kiesik a fegyver. Másrészt mégis szükséges, hogy ez a köd bizonyos pontokon gomolyaggá sűrűsödjön, fenyegető felhővé váljon, amelyből egyszer csak hatalmas villám csaphat le. Mint már mondtuk, ezek a pontok főként az ellenséges hadszíntér szárnyain vannak. Itt a felkelőknek, az állandó haderő csapatai által némileg kiegészülve, úgy kell nagyobb és rendezettebb egészbe tömörülniük, hogy már rendezett hadsereg benyomását keltsék, és nagyobb vállalkozásokat is képesek legyenek megkockáztatni. E pontokból kiindulva a népfelkelés intenzitásának csökkennie kell az ellenség háta irányába, ahol a legerősebb támadásoknak van kitéve. Azok a sűrűbb részek arra hivatottak, hogy megtámadják az ellenség által hátrahagyott, jelentősebb helyőrségeket, emellett félelmet és aggodalmat keltsenek, fokozzák a nagy egész erkölcsi hatását. Nélkülük az összhatás nem volna elég erőteljes, az egész helyzet pedig nem volna megfelelően megnyugtalanító az ellenség számára.

Egyetlen állam se higgye, hogy sorsa, illetve egész léte egyetlen csatától függ, legyen az akár döntő is. Ha megverték, az új erők mozgósítása és idővel a támadással együtt járó, természetes gyengülés is fordulatot hozhat, vagy kívülről szintén érkezhet segítség. Meghalni később is ráérünk, és miként az elmerülő ösztönösen kapaszkodik a szalmaszálba, úgy az erkölcsi világ természetes rendjéhez tartozik, hogy a szakadék szélére sodródott nép igyekszik megragadni menekülésének utolsó eszközeit is.

Bármily kicsiny és gyenge is egy állam az ellenséghez viszonyítva, ne kímélje meg magát ettől az utolsó erőfeszítéstől, máskülönben azt kellene mondanunk, hogy nincs már benne lélek. Ez nem zárja ki annak lehetőségét, hogy egy áldozatokkal járó békével megmeneküljön a megsemmisüléstől, ami viszont nem zárja ki új védelmi intézkedések hasznosságát. Ezek sem nehezebbé, sem rosszabbá nem teszik a békét, hanem könnyebbé és jobbá. Sőt még inkább szükségünk van rájuk, ha várunk azoktól segítséget, akik fennmaradásunkban érdekeltek. Az a kormány tehát, amely egy veszített döntő csata után csak arra gondol, hogy népének mielőbb békét hozzon és a szertefoszlott remények érzésétől lesújtva többé nem érez magában bátorságot és kedvet ahhoz, hogy minden erejét összeszedje, nos, az ilyen kormány, gyengeségéből adódóan, minden esetben nagyfokú következetlenségről tesz tanúbizonyságot, valamint megmutatja, hogy nem méltó és talán éppen ezért alkalmatlan is a győzelemre.

Bármily döntő vereség is érte az államot, a fegyveres népnek és az erődítményeknek kell működésbe lépniük, miután a hadsereg visszavonult az ország belsejébe. Ebből a szempontból előnyös, ha a főhadszíntér szárnyait hegység vagy másfajta, nehezen megközelíthető terep határolja, amely bátyaként kiemelkedve hadászati oldalhatást fejt ki az előrenyomulóval szemben.

Carl von Clausewitz: *A háborúról* [1832] (5. kiad.) Fordította: Szabó Júlia. Zrínyi, Bp. 2013. 522–527. (részletek)

tot²³ Lenin egy centralizált munkáspárttá transzformálta, amely politikai tevékenysége mellett fegyveres harc folytatására is képessé vált.²⁴ Marx a jelképpé vált vörös zászló²⁵ mellett a felkelések hármaskorszakolását hagyta örökül követőinek,²⁶ míg Engels szövegeinek közérthető, világos szóhasználat, hasonlatai és metaforái stilisztikai útmutatóként köszöntek vissza a következő évszázad teoretikusainak írásaiban.

A baloldal elméleti képviselői mellett fontos szerepet játszott a teória továbbfejlesztésében T. E. Lawrence. Monumentális alkotása, *A bölcsesség hét pillére*²⁷ az 1916–18-as sikeres arab felkelés tapasztalatait rögzítette: a győzelemben

23 Auguste BLANQUI: *Útmutató a fegyverforgatáshoz* = Uő.: *Válogatott művei*. ford. REMSEI Flóra, Gondolat, Bp. 1968. 213–219.

24 V. I. LENIN: *A partizánháború* = Uő.: *Összes művei*. 14. Kossuth, Bp. 1967. 1–11.

25 KARL MARX: *Louis Bonaparte Brumaire tizenharmadikája* = MARX – ENGELS Művei. 7. Kossuth, Bp. 1962. 31.

26 [KARL MARX]: *A forradalmi Spanyolország* = MARX – ENGELS Művei. 10. Kossuth, Bp. 1965. 448.

27 T. E. LAWRENCE: *A bölcsesség hét pillére*. I–II. ford. SCHÖPFLIN Aladár, Révai, Bp. 1935.

kulcsszerepet játszó ideológia, az arab törzseket összefogó vezető, valamint a török hadsereg legyőzését szolgáló módszerek számbavétele az I. világháború után a felkelések elleni küzdelem gondolkodóinak is komoly inspirációt jelentett.²⁸ A második világhéges során az európai hadszíntéren a francia ellenállás, a jugoszláv partizánháború, valamint a szovjet partizánok küzdelmei igazolták a brit katonatiszt állításait, mely szerint a központilag irányított, a reguláris csapatokkal összehangolt, azokat támogató harcot vívó irreguláris csoportok tevékenysége nagyban hozzájárul az ellenséges erők legyőzéséhez.²⁹

Az elmélet baloldali fordulata, valamint az 1917-es oroszországi forradalom sikere meghatározó jelentőséggel bírt a 20. század irreguláris harcaira, az eddig defenzív stratégia lassanként támadóvá alakult. A hidegháború felkeléseinek vezetői elméleti alapként tekintettek a fentebb említett írásokra. Kínában Mao Ce-tung, Vietnámban Võ Nguyễn Giáp, Latin-Amerikában Ernesto Che Guevara, Abraham Guillén és Carlos Marighella fejlesztették tovább a marxista-leninista gerillaelméleteket. Mao³⁰ és Giáp³¹ számára a lakosság támogatásának megnyerése, illetve minél nagyobb számának a harcokba történő bevonása volt a legfontosabb cél. Mindketten gyakorlatban bizonyították,

» a defenzív stratégia támadóvá alakult

hogy az *elhúzódozó háború* az irreguláris csapatok egy részét reguláris erőkké képes alakítani, akik immár szimmetrikus küzdelemben is hatékony harcot folytathatnak ellenfeleikkel.³² Latin-amerikai kortársaik közül Guevara³³ a vidéki, míg Guillén³⁴ és Marighella a metropoliszokban vívott küzdelmek szószólói let-

tek.³⁵ Mindhárman a Blanqui által javasolt kis csoportok eredményességében hittek: úgy gondolták, hogy ezek a forradalmi tűzfészek akár külső segítség nélkül is képesek kicsikarni a győzelmet. Marighella művét, *A városi gerilla kis kézikönyvét*³⁶ számos terrorcsoport használta fel módszertani útmutatóként beépített területeken végrehajtott támadásaikhoz.³⁷

A gerillaelméletek napjainkban is nagy hatást gyakorolnak a fegyveres küzdelemre. A stratégiai szintű kifárasztás a különböző médiumokkal és más nemkatonai eszközökkel új instrumentumokhoz jutott, melyek még közvetlenebb politikai és pszichológiai hatást tudnak kifejteni az erősebbnek tűnő fél országában. Harcászati szinten a legfélelmetesebb jelenség, hogy *minden* fegyverré válhat a felkelők kezében a legmodernebb haditechnikától a hétköznapiokban használt eszközökig.

A teória gyakorlatba való átültetését láthattuk a közelmúltban a magát Iszlám Államnak (ISIS) nevező szervezet küzdelmeiben,³⁸ a Krím-félsziget 2014-es annektálásakor pedig az orosz irreguláris hagyomány megelevenedésének lehettünk szemtanúi.³⁹ A modern hadseregeken belül megszervezett különleges műveleti erők alkalmazására pedig úgy tekinthetünk, mint e harcmodor regularizált megjelenésére.

28 Lásd: B. H. LIDDELL HART: *Stratégia*, ford. SOPRONI András, Európa, Bp. 2002. 550–564.

29 FORGÁCS: *I.m.* 151–168.

30 Főbb művei a témában: MAO CE-TUNG: *A háború és a stratégia kérdései* = Uő.: *Válogatott művei*. 2. Szikra, Bp. 1953. 403–433.; MAO CE-TUNG: *A japán területreblök elleni partizánháború stratégiájának kérdései* = Uo. 137–203.; MAO CE-TUNG: *A kínai forradalmi háború stratégiai kérdései*. = Uő.: *Válogatott művei*. 1. Szikra, Bp. 1952. 329–464.; MAO CE-TUNG: *Az elhúzódozó háborúról*. = Uő.: *Válogatott művei*. 2... *I.m.* 205–360.

31 Főbb művei a témában: VO NGUYEN GIAP: *People's War People's Army* = Uő.: *People's War People's Army*. Foreign Languages Publishing House, Hanoi, 1974. 41–74.; VO NGUYEN GIAP: *The Great Experiences Gained By Our Party In Leading The Armed Struggle And Building Revolutionary Armed Forces* = Uo. 75–169.

32 FORGÁCS: *I.m.* 169–186.

33 ERNESTO CHE GUEVARA: *A gerillaharcos kézikönyve*, ford. GÁLVÖLGYI Judit, Ulpius-ház, Bp. 2007.

34 ABRAHAM GUILLÉN: *What Can Be Done? Strategy of the Urban Guerrilla* = *Philosophy of the Urban Guerrilla. The Revolutionary Writings of Abraham Guillén*, szerk. Douglas C. HODGES, William Morrow and Company, New York, 1973. 227–302.

35 FORGÁCS: *I.m.* 187–216.

36 CARLOS MARIGHELLA: *Minimanual of the Urban Guerrilla*. <<https://www.marxists.org/archive/marighella-carlos/1969/06/minimanual-urban-guerrilla/index.htm>>

37 BÉKÉS: *I.m.* 70–80.

38 A témáról lásd: FARKAS Sándor: Az ISIL hadviselése Mao Ce-tung tanainak tükrében: a kifárasztó gerilla-hadviselési forma. *Honvédségi Szemle*, 2017/2. 38–46.; Uő.: Az ISIL alkalmazott eljárásai és stratégiája: az ISIL hadviselése Mao Ce-tung tanainak tükrében. *Honvédségi Szemle*, 2018/2. 3–15.

39 A témáról lásd: ANDRÁS RÁCZ: *Russia's Hybrid War in Ukraine. Breaking the Enemy's Ability to Resist*. Finnish Institute of International Affairs, Helsinki, 2015.; HOLECZ József: *A Geraszimov-doktrína. Egy másik megvilágításban. Felderítő Szemle*, 2018/3–4. 5–27.; Uő.: A Krím-félsziget 2014. évi elfoglalásának kronológiája. *Hadtudományi Szemle*, 2018/3. 68–85.

Honvédelem – Kurd *peshmerga* harcos a hegyekben, 2016
(*Kurdishstruggle* – YPG)

SZABÁLYOKTÓL ELTÉRŐ FEGYVERES KÜZDELEM

A fentebb említett adaptáció és innováció jelentik az irreguláris elméletek sikeleinek zálogát, és ebből fakad a szabályoktól eltérő fegyveres küzdelem népszerűsége. Napjainkban, amikor egyre több irregulárisan harcoló fegyveres csoportot azonosítanak a fegyveres küzdelmek során, a reguláris erők hatékony harcához nélkülözhetetlen elméleti kiindulópontként kell ezekre az elméletekre tekinteni. Az aszimmetrikus fél ugyanis nem olyan gyenge, mint azt első olvasatra gondolnánk. Kissinger gondolata is ezt tükrözi: „A gerillaháború alapegyenlete legalább olyan könnyű, mint amilyen nehéz azt megvalósítani: a gerillahadsereg győz, ameddig meg tudja akadályozni a vereséget; s a hagyományos hadsereg veszít, hacsak nem arat döntő győzelmet.”⁴⁰ Franciaország és az Amerikai Egyesült Államok Vietnámban „nem tudta soha megfejtetni a gerillaháború rejtélyét”.⁴¹ Ugyanez történt a Szovjetunióval Afganisztánban, ahol a jelenleg zajló harcok sem kecsegtetnek gyors sikerrel a NATO-nak. A klasszikus háború szabályai ugyanis sem akkor, sem most nem működnek a felkelésekkel szemben. ■

40 Henry KISSINGER: *Diplomácia*. ford. BAIK Éva et. al., Panem-Grafo, Bp. 1998. 624–625.
41 *Uo.* 625.